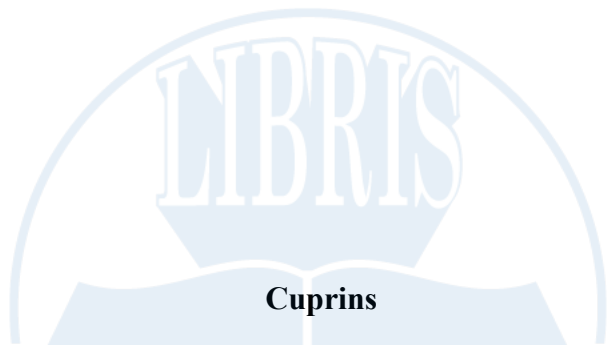

Cuprins

Prefață.....	7
Introducere – Omul <i>școalei</i>	11
Spiru Haret: repere biografice	17
1. Statutul cadrului didactic, educația centrată pe învățători	19
2. Directorul – autoritatea amicală	42
3. Învățarea activă.....	51
4. <i>Cestiunea Bacalaureatului</i>	69
5. Activitatea extrașcolară	80
6. Pedagogia socială. Aspecte de economie socială	96
7. Simțul moral. Caritatea socială.....	121
8. Mecanica socială. Începuturile sociologiei românești	141
9. Gen și educație. Școala de fete	177
10. Învățătorii și politica.....	207
Pentru cine scria Spiru Haret?	240
Bibliografie.....	245

1. Statutul cadrului didactic, educația centrată pe învățători

Pentru cei care muncesc în domeniul educației pot exista momente în care simt că au disponibilitatea de a evada din constrângerile tracasante ale prezentului și de a se lăsa purtați de farmecul întâmplărilor de altădată. Cum era organizat învățământul, în general, ce asemănări, locuri comune, filiații de idei se stabilesc între școala din timpurile vechi și cea de acum, care era statutul dascălului în societate? – pot fi întrebări care să trezească o formă de curiozitate binevoitoare, chiar prietenească.

Concepția asupra rolului care revine fiecărui factor participant în procesul educațional a evoluat de-a lungul timpului. Dacă astăzi ne-am obișnuit să ne referim la învățământul *centrat pe elev*, redescoperind parcă principiul învățării active, promovat încă de Spiru Haret, atunci se poate avansa ipoteza după care, pentru reușita reformelor susținute pe vremea sa, *marele ministru* conferea în procesul de modernizare a țării o importanță deosebită, un rol social aparte învățătorilor⁴. Aceștia erau desemnați să educe copiii în școală, dar și să

⁴ Voi extinde semnificația termenului *învățător* și îl voi utiliza în sens generic, pentru a numi astfel pe toți cei care se dedică activității de a-i învăța pe alții, indiferent dacă acest fapt are loc în școala primară, secundară sau în învățământul superior.

ridice nivelul cultural al oamenilor de la sate, prin implicarea în diverse activități de popularizare a științei, de promovare a unor tehnici agricole, de combatere a alcoolismului, prin cursuri ținute în școlile pentru adulți. Învățătorii erau aceia care inițiau cercuri culturale, șezători, serbări populare, erau antrenati în organizarea și funcționarea bibliotecilor de la sate⁵, a băncilor populare. Am putea cu ușurință constata că era vorba despre un sistem de educație *centrat pe învățător*⁶, fapt datorat momentului de început în care se afla învățământul românesc, susținut prioritar prin școala primară rurală⁷.

Fiecare învățător are menirea sa aparțină în comunitatea unde lucrează, alături de preot, contribuind la ridicarea culturală a sătenilor, la civilizarea satului. În acest sens, Spiru Haret este preocupat de formularea și adoptarea unor legi adecvate pentru educație, înființează școli în mediul rural⁸, sprijină apariția unor reviste⁹, impulsionează deschi-

⁵ Deciziunea nr. 78677, din 25 noiembrie 1898, pentru înființarea a 320 de biblioteci populare pe lângă școalele primare, (Vol. I, p. 381).

⁶ Ideea apare și în articolele Revistei pedagogice culturale a corpului didactic primar din județul Sălaj – *Școala noastră*, No 11-12/1932, închinat memoriei marelui pedagog național Spiru C. Haret, http://documente.bcuculuj.ro/web/bibdigit/periodice/scoalanoastra/1932/BCUCLUJ_FP_279959_1932_009_011_012.pdf, accesat în 30.08.2013.

În articolul „Spiru Haret și învățătorii”, L. Cosma sublinia că nu crede să existe învățător care să nu fi cunoscut activitatea dezvoltată de Spiru Haret în domeniul școlii și al culturalizării maselor populare, mai cu seamă că el urmărea luminarea maselor și „numai la învățători era scăparea”, p. 21.

⁷ În sec XIX, anii '80, populația care locuia în mediul rural era în jur de 82,4% din totalul populației din România, *Istoria românilor*, VII/I, *Constituirea României moderne (1821-1878)*, Berindei D. (coord.), Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 595.

⁸ În martie 1896, dă Legea *Casei Școalelor*, pentru a veni în sprijinul comunelor de a construi și a dota școli primare.

derea bibliotecilor rurale, pune bazele *Casei de credit și ajutor* a corpului didactic.

Contextul social-istoric în care activitatea sa avea să se înscrie poate să fie caracterizat în dublu sens: prin măsuri de înnoire, ceea ce ar fi făcut distincția spre bine în evoluția societății românești față de etapa anterioară, dar și printr-o stare generală precară a populației, care sugera cât de dificile continuau să fie condițiile de viață cotidiană, mai ales în mediul rural, lăsând să se înțeleagă și că, în domeniul educației, eforturile de modernizare trebuiau să fie considerabile.

Din 4 iunie 1862, funcționa o instituție importantă, cu atribuții în domeniul educației: *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii*, iar din noiembrie 1864, modernizarea învățământului românesc avea să se realizeze pe baza *Legii Instrucțiunii Publice*, prima lege de acest fel, care prevedea organizarea unui sistem unitar de învățământ pentru întreaga țară. De asemenea, era vizată separarea învățământului de biserică, constituirea unui învățământ primar gratuit și obligatoriu pentru copiii între 7 și 12 ani⁹.

Dacă învățământul primar este obligatoriu¹¹, cel secundar (care cuprindea gimnazii, licee, școli agricole, școli de

⁹ Reviste susținute de Spiru Haret: *Convorbiri didactice*, *Învățământul primar*, *Revista generală a învățământului*, *Noua revistă pedagogică*, *Școala românească*, *Gazeta matematică*, *Albina*.

¹⁰ Comparativ cu țara noastră, obligativitatea învățământului primar s-a realizat în Italia, în 1877, în Franța, în 1882, în Anglia, în 1870, în Elveția, în 1874, în Bulgaria, în 1879 (Rădulescu D. C., 2003, *Învățământul public din România în secolul al XIX-lea, evoluție și consecințe sociale*, *Revista Calitatea vieții*, XVI, nr. 2, p. 4).

¹¹ Circulara nr. 38112, din 30 ianuarie 1897, către revizorii școlari, pentru aplicarea obligativității școlare vine să întărească

belle-arte, școli profesionale, seminarii teologice și școli de fete) era opțional, mai precis era urmat de copiii ai căror părinți își permiteau să susțină material acest efort.

Starea de fapt a societății românești, în jurul anilor 1899, arăta că aproximativ 80% din populația de la sate era analfabetă și se zbătea să supraviețuiască în condiții de sărăcie.

În acest context, o nouă etapă de dezvoltare a sistemului de educație avea să fie marcată de personalitatea lui Spiru Haret – *marele ministru*, așa cum Nicolae Iorga îl numea în *Istoria învățământului românesc*.

Învățătorii reprezentau, pe vremea lui Spiru Haret, cei mai numeroși lucrători din învățământ, față de profesori, de pildă, constituind ceea ce astăzi am cuprinde cu denumirea generică de *cadre didactice*. Pentru consolidarea statutului profesional al acestora, erau urmărite mai multe direcții, care priveau, pe de-o parte, formarea specifică, în care un rol aparte îl avea componenta pedagogică, iar pe de altă parte, crearea unei imagini publice de recunoaștere și respect din partea oamenilor.

Statutul cadrelor didactice reprezintă un concept pe care astăzi îl asociem în mod frecvent cu prevederile legale¹², în baza cărora pot intra în învățământ, își desfășoară activitatea, inclusiv perfecționările pe parcursul

necesitatea de a respecta întocmai legea privind frecventarea școlii de către copii.

¹² În *Legea Educației Naționale*, la Titlul IV – *Statutul personalului didactic* – sunt cuprinse: *Dispoziții generale, Formarea inițială și continuă, Cariera didactică, Funcțiile didactice și didactice auxiliare, Condiții de ocupare, Forme de angajare a personalului didactic, Funcțiile de conducere, de îndrumare și de control, Norma didactică, Distincții, drepturi și obligații, Dreptul la securitate al personalului didactic, Dreptul la participare la viața socială, Răspunderea disciplinară și patrimonială, Pensionarea*.

<http://www.edu.ro/index.php/base/frontpage>

acesteia, apoi ies la pensie cei care aleg să lucreze în acest domeniu. Toate aceste reglementări vizează aspecte ale funcționării interne ale sistemului de educație. Mai există însă o dimensiune exterioară, care se referă la valorizarea profesiei, vizând locul ocupat în societate de către aceia care se dedică educației.

Așa se face că, în realitatea socială imediată, statutul cadrelor didactice trimite la o anume poziție socială, un status în virtutea căruia cel aflat undeva anume în ierarhia socială poate aștepta din partea celorlalți un tip de recunoaștere, aflată în strânsă legătură cu ceea ce desemnează importanța socială a muncii desfășurate, se bucură de un binemeritat respect.

„Iată, Domn... director..., pentru ce mă adresez Dvs. și, prin Dvs., întregului corp didactic al școlii ce dirijați. Aceasta nu este atât o adresă ministerială pe cât este un apel, un strigăt de alarmă, pentru a deștepta pe oamenii de bună voință și a-i grupa într-o acțiune comună în folosul binelui public. Pun pentru astăzi pe al doilea plan grija cataloagelor, programelor, examenelor, pedepselor și recompenselor, și chem dascăli la o lucrare mare, demnă de un corp numeros și instruit cum este al lor. Dascălii trebuie să-și dea seama de însemnătatea rolului la care sunt chemați; ei trebuie să înțeleagă că, de astă dată, li se cere să lucreze, nu numai ca învățători ai copiilor, dar ca colaboratori pentru o prefacere în niște deprinderi deja vechi ale țării. Va fi, fără îndoială, o lucrare grea și lungă; dar tocmai greutatea ei trebuie să ne îmbărbăteze la muncă și să ne simțim onorați că corpul nostru se găsește cel mai demn și mai potrivit pentru a fi chemat la această sarcină, pe care alții nu au avut încă curajul să și-o asumeze.” (Vol. I, p. 373)

Mai presus de preocuparea pentru ordonarea documentelor, a aspectelor birocratice, cum am spune astăzi, adevăratul rol al școlii este să facă posibilă modernizarea țării,

prin formarea unor cetățeni responsabili și a unor buni profesioniști.

Însemnătatea rolului la care Spiru Haret îi chema pe învățători să și-l asume este relevată și prin *Raportul către rege*, prin care cerea înființarea medaliei „Răspłata muncii pentru învățământul primar”¹³, distincție prin care intenționa să-i motiveze pe cei mai buni învățători și să le acorde, în același timp, o binemeritată recunoaștere publică.

Perspectiva de ansamblu asupra sistemului de educație este conferită de o viziune funcționalist-organicistă¹⁴: „Școlile unui stat formează ca un corp organizat, în care fiecare organ are funcția sa deosebită, toate împreună conlucrând la buna stare a organismului întreg. Când unul dintre ele merge rău, acesta se simte în mersul tuturor celorlalte, cu atât mai mult cu cât sunt într-un raport mai apropiat. De aceea, pentru a organiza și a conduce învățământul într-un stat, trebuie mai întâi a se defini cu precizie trebuințele pe care e vorba a le satisface și mijloacele de care se dispune pentru aceasta, atât în bani, cât și în oameni” (*Raport general asupra învățământului secundar*, Vol. I, p. 143). Această abordare implică și sugestia unei solidarități de breaslă, chiar o solidaritate în jurul unor idei și principii comune, o grijă permanentă pentru ajustarea fiecărui aspect care influ-

¹³ *Raportul din 3 octombrie 1898 către rege pentru înființarea medaliei „Răspłata muncii pentru învățământul primar”*: „...înființarea unei medalii speciale pentru cei care aduc servicii într-un fel oarecare învățământului primar și educațiunii populare” (*Operele lui Spiru Haret*, 2009, *Volumul I Oficiale*, 1884-1888, 1897-1899, Ed. Comunicare.ro, București, p. 377).

¹⁴ Aici se poate recunoaște influența concepției sociologului britanic Herbert Spencer (1820-1903), privind faptul că societățile evoluează asemenea organismelor și sunt marcate de un adevărat „darwinism social”.

ențează bunul mers în ansamblu al sistemului de educație. Cu atât mai mult cu cât el este foarte sensibil la schimbările care au loc în societate.

De pildă, privind „Chestia țărănească”¹⁵, învățătorii erau chemați să contribuie la ridicarea materială și spirituală a sătenilor. Dar această implicare a produs consecințe dintre cele mai diverse. Printre acestea, criticile aduse activității extrașcolare și cerința fermă ca învățătorul să-și desfășoare munca doar în cadrul școlii sale.¹⁶ Ba mai mult, se formulează învinuiri la adresa învățătorilor, conform cărora aceștia ar îndemna pe țărani la nesupunere și chiar la revolte. Găsirea locului potrivit în comunitate nu este un lucru ușor de realizat. Învățătorii se confruntau cu o mulțime de greutăți, venite de la sătenii uneori prea lipsiți de educație și săraci, de la diversele persoane care dispuneau de influență la nivel local, de la primar la cârciumar, de la moșier și arendaș, la cel care împrumuta bani cu camătă.

Un alt moment delicat care tulbură lumea învățământului este acela al militarizării școlilor (o măsură a dlui M. Vlădescu¹⁷), dar cu care Spiru Haret nu este de acord, mai cu seamă pentru faptul că instrucția militară tinde să distrugă individualitatea omului. Scopul educației este să contribuie la formarea personalității copiilor, fără însă a-i constrânge să se dezvolte în cadrul unor șabloane rigide.

¹⁵ *Chestia țărănească*, Opere Vol. VIII, p. 27.

¹⁶ Pe tema activităților extrașcolare, Spiru Haret intră într-o savuroasă polemică cu Titu Maiorescu. Acesta susținea ca învățătorul să fie (doar) învățător în școala lui, să nu se implice în alte activități.

¹⁷ Legea pentru introducerea instrucției militare în școală se promulgase în 1905; este legată de activitatea ministrului M. Vlădescu, căruia Spiru Haret îi aduce numeroase critici (*Militarizarea școlilor*, Vol. VIII, p. 255).

O atenție deosebită o acordă Spiru Haret pentru ceea ce astăzi am putea numi *profilul de formare a dascălului*. În alcătuirea sa intrau pregătirea de specialitate și o componentă pedagogică. Școlile în care pedagogia era predată, dând specificitate educației, erau numite *Școli normale*¹⁸. Acestea erau considerate drept cele mai bune școli¹⁹. Între ele *Școala normală de fete Elena Doamna*²⁰, din București, era foarte apreciată. Pentru școlile normale, Spiru Haret avea o grijă aparte, de pildă, în anul 1905 el ia o atitudine hotărâtă

¹⁸ Învățământul normal-primar era organizat prin legea din 1896.

¹⁹ „Școlile normale, așa cum sunt acum, înainte de a fi dezorganizate, sunt printre cele mai bune din școlile noastre. Totul este bine cumpănit, bine chibzuit în organizația lor. Educația pedagogică a normaliştilor, pregătirea lor pentru viitoarea lor carieră, spiritul de abnegație și de devotament pentru binele sătenilor, cu care ies ei din școală, s-a dovedit cât sunt de înaintate prin cele ce se petrec la sate de câțva timp încoace, și de care toată lumea are cunoștință. (...) Pedagogie, știința formării caracterului, a sufletului...” (Vol. VIII, p. 86).

Spiru Haret se referă la „Desființarea școalelor normale”. (Vol. VIII, p. 73).

²⁰ Referirile la adresa acestei școli vor fi făcute în capitolul *Gen și educație*.

„Școlile noastre normale sunt desigur dintre cele mai bune școli ale noastre și totdeauna dintre cele mai vechi. *Școala Vasile Lupu* de la Iași a fost înființată în 1834, îndată după reorganizarea Principatelor în urma păcii de la Adrianopol; iar dincoace de Milcov, *Școala Carol I* a fost înființată în 1868, dintr-o donație făcută de M.S. Regele. Cei care înțelegeau însemnătatea școlii primare și imposibilitatea ei de a da roade pe cât timp nu va avea învățători buni au avut dar de timpuriu grija să creeze pepinierele necesare pentru producerea de învățători. De atunci școlile normale s-au înmulțit și azi avem șase școli de băieți (la Craiova, Câmpulung, Buzău, Galați, Bârlad, Iași) și două de fete (*Azilul Elena-Doamna* și Iași), pe lângă care se adaugă și *Școala normală a Societății pentru Învățătura Poporului Român*, din București. În 1886 se înființase și *Școala normală de institutori din București*, care s-a desființat la 1900.” (Vol. VIII, p. 77).

împotriva reducerii numărului lor și a altor măsuri de reorganizare instituțională, cu implicații directe asupra acestui tip de școli.

Pedagogia este considerată disciplina de studiu care aduce plusul calitativ în educare și definitivează profesia de dascăl. Ea este indispensabilă formării caracterului, presupune o puternică implicație morală.

Spiru Haret insistă asupra faptului că, pentru a fi profesionist în învățământ, trebuie să înveți meserie, așa cum se deprinde orice altă meserie. Dar, nu orice absolvent/licențiat este, în baza studiilor pe care le-a urmat, apt pentru a fi educator. Pentru aceasta este necesară și o anume chemare, o disponibilitate aparte, chiar talent. Pedagogia, deși pare că poate fi însușită de oricine, permite potențarea anumitor compatibilități între personalitatea celui în cauză și practicarea efectivă a profesiei de dascăl. Tocmai de aceea este posibil să fie puse în evidență anumite incompatibilități, unele asocieri să fie excluse. Pur și simplu, unii oameni nu sunt făcuți să fie învățători.

Referindu-se la modalitățile de recrutare ale profesorilor secundari, Spiru Haret arăta că: „Licența se cere deja de 19 ani, pentru pătrunderea în învățământul secundar și socotesc că nu este momentul ca tocmai acum să dăm înapoi. Dar dacă cineva este licențiat, cum n-are să fie în stare să răspundă asupra materiei licenței lui? S-a zis că licențiatul poate să fi uitat materia, dar dacă a uitat materia, nu mai este bun de dascăl. De ce alt să mă mai lipsesc? De cunoștințele și practica pedagogică? Apoi dascălia este o meserie ca oricare alta și ca să știi să o practici, trebuie să o înveți și învățătura dascălului este pedagogia. Să nu o luăm peste picior, nici să o punem la toate bucatele ca pătrunjelul, dar nici să o scoatem de unde trebuie. Ca să fii profesor bun

trebuie să posezi metodele cele bune și ca să le posezi trebuie să le înveți. Că trebuie să facem așa, dovadă este că avem profesori secundari cu bune studii și la care se simte lipsa studiilor pedagogice” (Vol. IV, p. 133).

O altă latură a preocupărilor lui Spiru Haret, după trasa-rea liniei de formare propriu-zise a celor care urmau să fie dascăli, se referea deci la recrutarea lor și numirea pe postul unde aveau să-și desfășoare activitatea.

Referirile la recrutarea²¹ personalului didactic sunt un bun prilej pentru a sublinia încă o dată importanța implicării învățătorilor – ca profesioniști dăruți meseriei lor – în funcționarea optimă a sistemului de educație. Oricât de moderne ar fi măsurile de organizare, cât de novatoare ar fi legile, dacă oamenii care le aplică nu au convingerea că acționează în sensul lucrului bine făcut, problemele vor fi rezolvate doar parțial.

Spiru Haret arată că recrutarea personalului didactic este de multe ori defectuoasă²², examenele fiind uneori prea puțin serioase, permițând accesul unor candidați slabi, fiind irelevante și cerând doar materia claselor primare și gimnaziale. Ideea de concurs poate fi în sine pusă sub semnul întrebării, mai ales dacă privește selecția profesorilor din sfera universitară: „Mai anii trecuți, aflându-mă la Paris, venise vorba cu dl. Herbert, decanul facultății de științe pe atunci, despre învățământul de la noi, și-i spuneam că la noi profesorii se aleg numai prin concurs. „Toți? M-a întreb-
at. Da. Toți. Chiar cei din universitate? Da.”

²¹ Legea din 1893 stabilea cum se realizează recrutarea învățătorilor.

²² Pentru situația actuală a recrutării personalului din învățământ vezi Fartusnic C., 2013, *Analiza politicilor de recrutare de personal pentru sistemul preuniversitar de învățământ*, Centrul Român de Politici Europene, <http://www.crpe.ro/>

Nu-și putea închipui omul cum poate merge învățământul nostru cu sistemul acesta.

Închipuiți-vă d-voastră un om de mare merit, care să aibă cine știe ce trecut științific și cine știe ce viitor, un Pasteur de exemplu, care ar dori să intre în învățământ. Credeți d-voastră că un asemenea om o să aibă curajul să înfrunte pericolul și umilința unui concurs?

Concursul este cel mai bun mijloc de a înlătura pe cei capabili. (Aplauze.)” (Vol. IV, p. 132).

În consolidarea sistemului de educație, un rol important îl au profesorii care nu își schimbă școala, rămân mult timp să lucreze în același loc: „Învățătorii au neprețuitul avantaj de a se bucura de o stabilitate absolută și de a putea avea, prin urmare, în acțiunea lor o continuitate, care lipsește altora” (Vol. VII, p. 261).

Profesorii titulari oferă stabilitate²³ și devotament învățământului. Pe de altă parte, însă, siguranța postului poate conduce la blazare, la delăsare, aceștia fiind tentați să se complacă într-o stare de fapt comodă și să fie interesați doar să-și conserve situația în care se află, să se mulțumească cu ceea ce știau când au intrat în învățământ. Stagnarea înseamnă însă scădere, pentru că societatea progresează, iar nivelul de cunoștințe și abilități profesionale deținut nu mai este suficient pentru a face față solicitărilor mereu în schimbare.

În acest context, Spiru Haret își arată preocuparea pentru identificarea unor mijloace privind perfecționarea cadrelor

²³ „Pot asigura că legislațiunea noastră din 1896 și 1898 este cea mai liberală din câte există pe lume. Afirm că în nicio țară corpul didactic nu se bucură de o stabilitate așa de bine îngrădită cum o are dascălimea noastră, grație legilor liberale, care au desființat regimul arbitrar înființat, sau care căuta a se înființa, prin legea din 1893 și din proiectul din 1895.” (Vol. VIII, p. 182).

didactice: „Mai trebuie să se facă ceva pentru ca profesorii, odată numiți, acoperiți fiind de inamovibilitatea lor, să nu se imobilizeze în ceea ce au apucat a ști înainte de intrarea lor în învățământ, căci pentru dâșii imobilizarea înseamnă scădere. Trebuie încă să se înlesnească chiar acelor care vor fi rămas mai în urmă puțința de a se ridica; căci nu rareori s-au văzut profesori cu o preparațiune mai necompletă ajungând să egaleze și să întrecă pe cei mai buni, numai prin stăruință” (Vol. II, p. 326). În acest sens sunt amintite *conferințele profesorilor secundari*²⁴, pe grupe de specialități (științe fizice, matematici, limba română și limbi străine moderne): „Ne propunem a continua seria conferințelor începute și pentru specialitățile încă neconvocate, și a face ca ele să devină o instituțiune permanentă” (Vol. II, p. 327). Pregătirea continuă a cadrelor didactice se putea realiza, deci, printr-un tip de întâlniri profesionale: conferințele școlare. Scopul lor era ca, prin schimb de experiență cu alți colegi, inspectori etc. învățătorii să-și îmbunătățească metoda de predare, să se perfecționeze. O altă sursă de îmbunătățire a performanței didactice o constituiau scrierile de pedagogie. În acest sens, se va crea o adevărată *Bibliotecă pedagogică*. Printre autorii evocați în epocă se numărau Comenius²⁵, Pestalozzi²⁶, Herbart²⁷.

²⁴ Ceea ce astăzi am numi *Consfătuiri ale cadrelor didactice*.

²⁵ Comenius (Jan Amos Komensky), (1592-1670), este considerat părintele educației moderne.

²⁶ Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) a pledat în favoarea educației celor săraci, arătând rolul social al educației; a recomandat metodele de predare menite să consolideze capacitățile proprii ale elevilor.

²⁷ Johann Friedrich Herbart (1776-1841), este considerat fondatorul pedagogiei ca disciplină academică. El promovează *învățământul educativ*, arătând că scopul de fond al educației este cel de factură morală.

Acest demers poate fi considerat un mod de a anticipa educația pe tot parcursul vieții, de care vorbim astăzi.

O altă formă de perfecționare era trimiterea dascălilor în străinătate, unde profesorul „ar fi îndatorat a studia metodele, organizațiunea școlară, deprinderile, instituțiunile dintr-o anumită regiune; eventual, a se perfecționa el însuși în cunoștințele sale” (Vol. II, p. 327). Perfecționarea dascălilor este cu atât mai necesară cu cât ei își desfășoară activitatea într-o oarecare izolare din punct de vedere intelectual, în satele unde lucrează: „O dată trimiși la țară, nimeni nu s-a mai ocupat de ei. Uitați și oropsiți, lipsiți de localuri, de concursul tuturor, în luptă cu reaua voință și cu lipsa de cultură a sătenilor, izolați de orice mișcare intelectuală, ei erau condamnați să vegheze, urmăriți toată viața lor de amintirea anilor când în școală li se deschisese ochii și inima spre o viață inteligentă, și de părerea de rău pentru realitatea prezentă. Într-o așa stare sufletească, nu ar fi fost deloc de mirare, dacă i-am fi văzut cedând îndemnurilor rele și devenind elemente de neliniște și de dezordine”²⁸ (Vol. III, p. 43).

Pentru ca învățătorii să iasă din izolare, sunt promovate vizitele colegiale (astăzi le-am numi interasistențele profesorilor de aceeași specialitate), deschiderea spre colaborare între colegi fiind mult mai mare decât în fața unui inspector venit să evalueze de pe poziția de superioritate a funcției sale și, eventual, să sancționeze.

Cei care sunt atenți permanent la evoluția lor profesională vor ajunge, prin *stăruință*, să-i întreacă pe cei mai buni.

Preocuparea pentru dezvoltare nu se referă doar la dimensiunea profesională, ci și la starea sufletească, subiectivă. Dacă nu există o sensibilitate pentru buna stare sufle-

²⁸ Ideea este reluată și în Vol. VI, p. 59.

tească a dascălilor, aceasta se datorează faptului că nu este conștientizat aportul lor deosebit la formarea personalității copiilor, nu este recunoscută influența lor în comunitate: „Sunt numai puțini ani, de când devenise evidentă greșeala cea mare ce se făcea de a se nesocoti rolul social al învățătorilor și al preoților și de a nu se avea nicio grijă de starea lor sufletească”²⁹ (Vol. III, p. 43).

Cei care lucrează în învățământ, resursele umane implicate în buna funcționare a sistemului au anumite caracteristici comune, determinate de pregătirea de specialitate, de structura de gen și de vârstă, de interesele și preocupările pe care le manifestă în mod constant în profesia pe care o practică. Dar, deosebit de important, succesul lor în activitatea didactică este influențat de buna lor stare, de calitatea vieții pe care o duc zi de zi. În esență, Spiru Haret ar fi spus: de starea lor sufletească. Pe de o parte, dificultatea constă în aceea că starea sufletească este un aspect subiectiv, de care cel în cauză trebuie să se preocupe. Pe de altă parte însă, pentru cei care formează oameni este necesară și un plus de grijă, cum am preconiza astăzi, la nivelul politicilor publice. Nu doar la nivelul alocărilor bugetare salariale, cât mai ales prin mecanismele de recunoaștere simbolică. Cum poți avea așteptarea ca elevii să respecte un învățător pe care părinții lor, în particular, și societatea, în general, nu-l valorizează?

Este învățătorul un funcționar ordinar (obișnuit)?, iată o întrebare la care răspunsurile posibile ar putea definitiva statutul acestuia în societate.

Imaginea învățătorului se construiește pe măsură ce reglementările din învățământ circumscriu, din ce în ce mai

²⁹ Preocuparea pentru starea sufletească a dascălilor se regăsește și în capitolul privind situația morală a corpului didactic.

specific, rolul său în școală și în comunitate. În primă instanță, învățătorii erau *funcționari ordinari*³⁰, numiți și revocați prin decret domnesc. Odată cu Legea din 1864, situația profesorilor de facultate se îmbunătățește, aceștia nu mai pot fi mutați fără accețiunea lor. Învățătorii sunt încă numiți provizoriu de către prefect. „În fiecare moment, ei puteau fi cenzurați, transferați, suspendați sau chiar destituiți și nu găseau în lege nici cea mai mică protecție” (Vol. VIII, p. 178). Faptul că prefectii, revizorii școlari puteau oricând să destituie sau să transfere un învățător sau un institutor a dat naștere, în multe cazuri, la abuzuri. Prin proiectul de lege din 1886, propusă de D. A. Sturdza, se prevedea că transferul nu mai constituie doar o măsură administrativă, ci apărea ca o pedeapsă la care se putea recurge doar în condiții speciale, validate de comisiile de judecată³¹. De aici, se poate observa cum, pentru mult timp, apare ca o situație dilematică faptul că transferul învățătorilor trebuie să funcționeze doar ca o măsură administrativă sau, mai cu seamă, ca o formă de sancțiune a dascălilor.

Un mecanism social care influența bunul mers al învățământului ținea de resursele financiare. Ca și astăzi, alocarea de fonduri putea mări, conserva sau diminua numărul de posturi. Desigur, scăderea fondurilor producea consecințe deosebit de dramatice.

Spiru Haret ia apărarea învățătorilor care erau în pericol să-și piardă locul de muncă, adoptând un ton pe care astăzi

³⁰ „Până în 1864, dascălii de toate gradele erau considerați ca funcționari ordinari. Ei se numeau și se revocau prin decret domnesc, fără nicio formalitate. Legea din 1864 a schimbat această situație, însă numai pentru profesori, nu și pentru institutori și învățători” (Vol. VIII, p. 177).

³¹ Legea liberală din 1896 clasifică transferul ca o pedeapsă gravă.

I-am recunoaște în discursul de tip sindical: „Cu toate acestea, aveți dvs. curajul să decretați prin buget suprimarea a patru sute învățători? Dar aceasta ar fi strigător de nedrept. Oamenii care sunt în învățământ de ani de zile, încărcăți cu familie, care nu știu să facă altceva decât învățământ, care de la început s-au consacrat acestei cariere, să-i suprimi, și aceasta pentru ca statul nu și-a făcut de la început bine socotelile, aceasta ar fi o supremă nedreptate, o măsură care ar tulbura ordinea socială a statului” (Vol. V, p.159).

Numărul învățătorilor era oricum insuficient³², diminuarea lui însemna un pericol pentru buna funcționare a sistemului de educație. Deși puțini din punct de vedere numeric, învățătorii îndeplineau sarcini diferențiate, ceea ce permitea să fie distinse mai multe categorii de învățători. Pe lângă învățătorul propriu-zis, Haret a mai instituit două categorii de dascăli: *învățătorul de ajutor* și *învățătorul agricol ambulant*.

În *Modificarea Legii învățământului primar și normal-primar*, din 1896 și din 1901, el scria despre necesitatea de a îmbunătăți activitatea din școlile de cătun și prin adăugarea unei noi categorii de învățători: „Am creat o categorie de învățători-ajutor care se vor recruta dintre absolvenții liceelor sau gimnaziilor și vor putea fi numiți cu titlu provizoriu, după un serviciu de trei ani, în care timp vor fi supuși unor instrucțiuni serioase și repetate” (Vol. V, p. 253).

Învățătorii agricoli ambulanți, erau o altă categorie: „Iată ce înțeleg prin învățător ambulant: este un învățător ca toți ceilalți, dar care posedă acele câteva cunoștințe de

³² „Să trec acum la cestiunea învățătorilor. Astăzi avem ceva mai mult de 4.600 învățători. Ne-ar trebui cu 2.000 mai mult ca să facem față, în starea actuală a lucrurilor, la toate trebuințele învățământului rural” (Vol. V, p. 216).

agricultură, grădinărie, pomologie, de care am nevoie. Acestui învățător îi dau concediu 6 luni pe an și plătesc pe suplitorul lui în contul meu, sau mai exact în contul Casei Școalelor, căci de la d-voastră încă nu am cerut nimic pentru acest scop.” (Aplauze.), (Vol. V, p. 190).

Fiecare învățător agricol ambulant primea în grijă mai multe școli (între 8 și 15, în funcție de apropierea de satul lui de reședință), la care se deplasa din martie până în octombrie, pentru a-și oferi priceperea practică în cultivarea pământului. „El trebuie să ia parte la lucrările principale: la pregătirea terenului, la semănatul plantelor, la recoltare, la arăturile de toamnă și la sfârșitul campaniei pentru a da îndrumări pentru lucrările anului viitor” (Vol. III, p. 72).

Rolul acestora era să fie îndrumători ai țăranilor, să vină în sprijinul emancipării mediului sătesc spre raționalitate și bună organizare.

Spiru Haret face trimitere și la ceea ce s-ar putea considera un model de învățător, care să constituie un reper de profesionalism și moralitate, demn de luat în seamă.

Consemnări la ceea ce ar însemna idealul de învățător apar menționate într-un dialog polemic cu Titu Maiorescu privind implicarea învățătorilor în activitatea extrașcolară. Cum să se comporte învățătorul ca să le fie pe placul oponenților săi politici? „Învățătorul veșnic smerit, veșnic cu capul plecat și cu spinarea încovoiată, nu este idealul meu de învățător. Căci, dacă el este chemat să facă educația copiilor, trebuie să-i învețe nu numai aritmetică și gramatică, ci și simțământul de demnitate omenească” (Vol. VI, p. 81), susținea Spiru Haret. Tocmai demnitatea este punctul de sprijin pe care un tânăr poate construi ceea ce potențialul său îl favorizează să actualizeze, ceea ce armonizează într-o personalitate echilibrată aspectele care țin de formarea

profesională cu acelea ale împlinirii personale, într-un întreg a cărui umanitate este garantată de moralitate.

Atunci când se referă la o stare ideală, fie că proiectează idealul de dascăl, fie idealul activității didactice, întotdeauna Spiru Haret se referă la o dimensiune morală, care se impune cu necesitate a fi realizată.

Încrederea că învățătorii sunt cei care vor sprijini într-un mod determinant schimbarea în bine a comunităților, mai cu seamă a celor rurale, îl determină pe Spiru Haret să afirme: „Eu aveam credința că învățătorul reprezintă o forță colosală, care, dacă este desmorțită și întrebuintată cum trebuie, poate realiza cele mai mari lucruri” (Vol. VII, p. 176).

Dar, evident că în viața reală, în confruntarea cu neajunsurile și greutățile de zi cu zi nu toți cei care lucrau în învățământ aveau un comportament ireproșabil. Ba chiar se puteau identifica unele scăderi, abateri de la moralitate, ceea ce impunea un domeniu aparte de reglementări, acela al chestiunilor disciplinare.

Pentru păstrarea disciplinei corpului didactic primar erau prevăzute o serie de sancțiuni: „D-lor, după legea din 1864, nu existau decât patru pedepse pentru profesori: avertismentul, cenzura, suspensiunea și destituirea. Dintre aceste pedepse numai cea dintâi, adică avertismentul se putea aplica de ministru. Celelalte trei pedepse nu se puteau aplica decât în urma unei judecăți a unei comisii care se trăgea la sorți” (Vol. IV, p. 144).

Prin legea lui Take Ionescu, din 1893, sunt prezentate mai multe forme de sancțiuni: avertismentul (care era în sarcina inspectorului), cenzura, suspendarea și excluderea temporară sau definitivă din corpul didactic (aplicate de către ministru, cu avize de la consiliul permanent). Legea

din 1898 prevede drept sancțiuni amenda, cenzura, suspendarea, transferarea, excluderea temporară sau definitivă, dar introduce pentru prima dată dreptul celui în cauză de a se apăra printr-un apărător, precum și dreptul de a cere recurs. Dar, dincolo de inerentele neajunsuri, progresul social posibil și prin aportul școlii părea promițător.

Rolul social al învățătorilor și al preoților era din ce în ce mai semnificativ, prin activitatea lor au inițiat băncile populare, tovarășiile cooperative, „s-a deșteptat în sate un început de viață intelectuală sănătoasă.”

„Art. 225. Prima datorie a școalei este de a forma buni cetățeni, însuflețiți de cea mai nețărmurită iubire pentru țară, de respect pentru legile și instituțiile ei, de iubire și încredere către concetățenii lor. De aceea este interzis, în modul cel mai absolut, profesorilor ca, prin vorbe sau aluziile lor, în prezența școlarilor, fie în școală, fie în afară de școală, să caute a le inspira ură sau dispreț pentru unele categorii de cetățeni, sau de simpli locuitori ai țării; ură sau dispreț pentru cutare sau cutare instituție a țării; nesupunere la legi, la autorități, lipsă de respect pentru conducătorii țării și pentru oamenii care, sub orice formă ar fi, au adus sau aduc servicii țării” (Opere Vol. V, p. 195).

Astăzi am considera că se referă la o educație orientată spre respectul ordinii de drept, a drepturilor omului, la cultivarea unei atitudini de toleranță, care să prevină xenofobia, șovinismul, discriminările sociale în general.

Școala din timpul lui Spiru Haret era structurată pe mai multe trepte, forme organizatorice, care dădeau seama de starea învățământului în perioada respectivă.

Învățământul primar era deja reglementat prin legea de la 1893, modificată în 1896. Spiru Haret urmărește să mărească numărul învățătorilor, să fie date în folosință cât

mai multe școli la sate. Grijă pentru bunul mers al lucrurilor îl determină să aducă îmbunătățiri administrative referitoare la orar, prevede amenzile școlare pentru a reduce analfabetismul, introduce examenul de absolvire pentru cursul primar. Pentru o cât mai mare apropiere de așteptările oamenilor de la sate, promovează lucrul manual și introduce învățământul agricol³³, dând educației, mai ales în mediul rural, un caracter aplicativ-practic.

Învățământul secundar³⁴ se desfășura în gimnazii și licee pentru băieți, în școli secundare gr. I și gr. II, pentru fete. După primele patru clase (echivalente cu gimnaziul), se susținea un examen. Apoi urma liceul organizat în secții: clasică, reală, modernă.

Învățământul profesional³⁵ și comercial nu exista la noi până în 1899³⁶. Legea din 1901 se referea la trei subdiviziuni: învățământul agriculturii, al meseriilor și al comerțului. Erau diferențiate trei grade: *școale* elementare, inferioare și superioare.

Pentru băieți erau școlile de agricultură elementare și școli inferioare, iar pentru fete funcționau școlile elementare de gospodărie rurală. Pentru învățământul meseriilor, sunt școli elementare cu doi ani de curs, școli inferioare, care pot

³³ Instituie învățătorii agricoli-ambulanți, care să difuzeze cunoștințe despre agricultura modernă sătenilor, organizează grădini școlare, susține extinderea culturilor de viermi de mătase și a apiculturii, impune o serbare a *Sădirii pomilor*.

³⁴ Legea învățământului secundar, din 1898.

³⁵ Despre rolul social al învățământului profesional în capitolul 5, dedicat pedagogiei sociale.

³⁶ Legea învățământului profesional, din 31 martie 1899, nu a fost aplicată, nicio zi. Guvernul din 12 aprilie 1899 a abrogat-o și a restabilit vechea lege din 1893. Legea din 1899 a fost restabilită în 9 iunie 1901 (Vol. II, p. 339).

fi de gradul I cu cinci ani de curs, sau de gradul II cu șapte ani, și școli superioare de meserii din București și Iași. Învățământul comercial se realizează în școlile comerciale de gradul I și de gradul II. Pentru fete, învățământul comercial se realiza „în școlile elementare de fete și în clasele comerciale alăturate lângă școlile secundare de fete; pentru adulți, în cursurile comerciale de seara și de duminică” (Vol. II, p. 340).

Spiru Haret intenționa extinderea învățământului profesional³⁷, pe care îl considera deosebit de important pentru prosperitatea economică a țării.

Treapta următoare de educație, cu specificul său aparte în perioada respectivă este aceea a învățământului superior.

Universitatea – centrul cultural cel mai înalt al țării³⁸ – trebuia să promoveze cuceririle științifice de actualitate, să-i pregătească pe cei care aveau să aducă progresul societății, la cele mai riguroase standarde.

Studiile universitare se puteau desfășura în facultăți de drept, științe și de litere în Universitatea de la Iași, înființată în 1860 și în Universitatea de la București, înființată în 1863. Facultatea de medicină începe să funcționeze din 1869, la București și din 1883, la Iași. Din 1884, funcționează și o facultate de teologie la București.

³⁷ În 1901, înființează 37 de școli de meserii, agricultură și comerț. În 1903, funcționau 12 școli de agricultură, 31 școli de meserii, 21 școli profesionale și 11 școli comerciale, la care se mai adăugau cinci clase comerciale asociate diferitelor licee.

³⁸ „Părerea mea este că o universitate trebuie să fie cel mai înalt centru cultural al unei țări, care să concentreze toate manifestările științifice și culturale ale țării, să fie pe cât se poate centrul către care să concurgă întreaga activitate culturală a țării” (Vol. V, p. 56).

„Învățământul superior,
Universitățile și împărțirea lor

Art. 53. – Universitățile sunt două: una în București și alta în Iași. Fiecare universitate va cuprinde: Facultatea de teologie ortodoxă; Facultatea de drept; Facultatea de medicină; Facultatea de filosofie și litere; Facultatea de științe.”

(Lege asupra învățământului secundar și superior din 23 martie 1898, cu modificările introduse prin legea promulgată cu decretul regal nr. 2.772 din 9 iunie 1901, Vol. III, p. 137)

Referitor la învățământul superior, „se prevede înființarea pe lângă fiecare universitate de cursuri libere și gratuite asupra oricărei ramure de științe, care se putea face de către persoane ce nu aparțin corpului profesoral universitar. Scopul este de a face din fiecare universitate câte un centru unde să concureze toată mișcarea intelectuală a țării” (Vol. IV, p. 70).

Mai târziu, învățământul universitar avea să se dezvolte și să se diversifice³⁹.

Pe lângă învățământul de stat, mai exista și un învățământ particular. Acesta se afla însă sub supravegherea și controlul de stat.

³⁹ „Universitățile, în perioada interbelică, sunt în număr de patru: la București, Iași, Cluj și Cernăuți. Li se adaugă și alte instituții de rang universitar. Școli politehnice la București, Timișoara, precum și – începând cu 1937 – la Iași. Academii de înalte studii comerciale și industriale, ca și academii de înalte studii agronomice, la București și la Cluj. O Academie de Arhitectură la București, tot aici Institutul Superior de Educație Fizică, două Academii de Arte Frumoase la Iași și la București, de asemenea, Academii de Muzică și Artă Dramatică la București, Cluj, Iași și Cernăuți. (...)”

Două trăsături ale corpului universitar sar în ochi: e foarte masculin și foarte românesc (în accepțiunea etnică a termenului).”, (Boia L., 2011, *Capcanele istoriei, Elita intelectuală românească între 1930 și 1950, Profesori și academicieni*, Ed. Humanitas, București, p. 94).

Acestea erau, în linii generale, coordonatele învățământului din vremea lui Spiru Haret, cadre în care el avea să fie ministru al *Instrucției Publice și Cultelor* de trei ori (1897-1899; 1901-1904; 1907-1910).

